

Nitriansky kraj - charakteristika regiónu

14.05.2024 | | Počet zobrazení: null

[Poloha, rozloha, geografické podmienky](#)

[Demografické východiská](#)

[Ekonomické a sociálne špecifiká](#)

Poloha, rozloha, geografické podmienky

Nitriansky kraj svojou rozlohou 6 343,8 km² zaberá 12,9 % územia Slovenskej republiky. Nachádza sa v juhozápadnej časti Slovenskej republiky, pričom na juhu hraničí s Maďarskou republikou, na východe s Banskobystrickým krajom, na severe s Trenčianskym krajom a na západe s Trnavským krajom. V kraji je najjužnejší bod Slovenska v obci Patince, v okrese Komárno (47°43'52" s. š.).

Reliéf kraja má prevažne rovinný a nížinný charakter prerušovaný pahorkatinami. Takmer celý kraj sa nachádza na Podunajskej pahorkatine a Podunajskej rovine, čo sú celky Podunajskej nížiny. Na severe jeho územia sa tiahne pohorie Trábeč, severovýchod je lemovaný výbežkami Štiavnických vrchov a sčasti Pohronským Inovcom. Najvyšším miestom v kraji je vrch Panská Javorina s výškou 943,4 m n. m. Najnižšie položeným miestom je breh rieky Dunaj pri výtoku z kraja pri štátnej hranici s Maďarskom (101,5 m n. m.). Podstatnú časť juhu a juhovýchodu kraja zaberá kvalitná poľnohospodárska pôda. Kraj patrí k najteplejším oblastiam a najproduktívnejším poľnohospodárskym centráam Slovenska. Najmä v jeho južných oblastiach je bohatý na výskyt vodných zdrojov. Územím kraja preteká viacero riek - najdlhšia slovenská rieka Váh, Dunaj, Nitra, Hron, Ipeľ a Žitava, pričom rieky Dunaj a Ipeľ tvoria prirodzenú štátnu hranicu s Maďarskom.

Nitriansky kraj je bohatý na zásoby nevyhradených nerastov, ako sú štrkopiesky, stavebný kameň a tehliarska surovina.

Na jeho územie zasahujú chránené krajinné oblasti Dunajské luhy (okres Komárno), Štiavnické vrchy (okres Levice), Ponitrie (okres Nitra, Topoľčany, Zlaté Moravce) a čiastočne Biele Karpaty (okres Topoľčany). Z ďalších maloplošných chránených území je 11 národných prírodných rezervácií, 37 prírodných rezervácií, 19 prírodných pamiatok, 57 chránených areálov a 9 chránených vtáčích území.

Podľa územno-správneho usporiadania v zmysle zákona NR SR č. 221/1996 Z. z. sa člení na 7 okresov: Komárno, Levice, Nitra, Nové Zámky, Šaľa, Topoľčany a Zlaté Moravce. Rozlohou najmenším okresom kraja je okres Šaľa (355,9 km²) a najväčším je okres Levice (1 551,1 km²), ktorý je zároveň aj najväčším okresom SR.

V Nitrianskom kraji sa nachádza 354 obcí, z ktorých má 16 štatút mesta. Nitriansky kraj spolu s Prešovským majú spomedzi krajov najnižší podiel mestského obyvateľstva (44,9 %). Dominujúcim mestom je krajské mesto Nitra, v ktorom k 31. 12 2022 žilo 77 tis. obyvateľov. K

mestám s viac ako 30 tisíc obyvateľmi patria Nové Zámky, Komárno a Levice.

Demografické východiská

Nitriansky kraj mal 668 301 obyvateľov k 31. 12. 2023, čo bolo 12,3 % z celkového počtu obyvateľov Slovenska. Hustota obyvateľstva na 1 km² bola 106 obyvateľov. Najhustejšie osídleným okresom bol okres Nitra kde na 1 km² pripadlo 189 obyvateľov, najredšie osídlený bol okres Levice s hustotou 70 obyvateľov na 1 km².

V Nitrianskom kraji bolo možné pozorovať spomaľovanie reprodukcie obyvateľstva. Od roku 1996 každoročne prišlo k prirodzenému úbytku obyvateľstva. Počet zomretých v roku 2023 prevýšil počet živonarodených až o 2 388 osôb a aj migráciou kraj stratil 7 obyvateľov.

Pokračoval proces starnutia obyvateľstva. V posledných desiatich rokoch podiel seniorov rástol rýchlejšie ako podiel detí do 14 rokov, v roku 2023 dosiahol 20,1 % a bol o 6,2 p.b. vyšší ako podiel detskej zložky obyvateľstva. Obyvateľstvo v produktívnom veku tvorilo v roku 2023 necelé dve tretiny, pričom dlhodobo jeho podiel klesá. Priemerný vek obyvateľov kraja v roku 2022 bol 43 rokov.

V roku 2023 sa zosobášilo 3 136 párov a rozviedlo sa 1 051 manželstiev. Oproti roku 2022 klesol počet sobášov o 9 % a počet rozvodov o viac ako 11 %. Počty sobášov v roku 2023 síce prekročili hodnoty pandemických rokov 2020 a 2021, ale výraznejšie zaostávali za predpandemickým obdobím. Rozvodov bolo tiež menej v porovnaní s obdobím pred pandémiou, ako aj oproti prvému pandemickému roku 2020.

Ekonomické a sociálne špecifiká

Podiel ekonomicky aktívnych obyvateľov v roku 2022 predstavoval 52,1 %. Miera ekonomickej aktivity dosiahla 60,8 %, miera zamestnanosti 20 až 64 ročných 77,5 % a miera nezamestnanosti 4,3 %. Priemerná hrubá mesačná mzda bola o 9,5 % nižšia ako celoslovenský priemer a dosiahla úroveň 1 359 eur.

V Nitrianskom kraji ku koncu roka 2022 pôsobilo 32,9 tis. právnických osôb, z ktorých predstavovali podniky 87,1 % a 50,2 tis. bolo fyzických osôb, z ktorých živnostníci tvorili 93,3 %. Podniky realizovali svoju činnosť prevažne v odvetví obchodu, odborných vedeckých a technických činnostiach a v priemysle, živnostníci zase v oblasti stavebníctva, priemyselnej výroby a v obchode.

Regionálny hrubý domáci produkt v bežných cenách v roku 2022 dosiahol v Nitrianskom kraji 11 242 mil. eur a podiel kraja na celonárodnom HDP predstavoval 10,3 %. V prepočte na obyvateľa regionálny HDP dosiahol 16 589 eur v bežných cenách a bol o 17 % nižší ako priemer Slovenska.

Podľa ekonomických činností najväčší podiel na regionálnej hrubej pridanej hodnote v roku 2022 tvoril priemysel (32,5 %). Obchod, doprava, ubytovanie a stravovanie sa podieľali 18,4 % a verejná správa, obrana, povinné sociálne zabezpečenie, zdravotníctvo a sociálna pomoc 12,8 %.

Nitriansky kraj je najproduktívnejším poľnohospodárskym krajom Slovenska. Obhospodaruje najväčšiu výmeru poľnohospodárskej pôdy zo všetkých krajov SR (464 tis. ha). Patrí k najvýznamnejším producentom poľnohospodárskych plodín ako sú pšenica, jačmeň, kukurica na zrno, hrach jedlý, cukrová repa technická, repka olejnatá, slnečnica na semeno a hrozna na Slovensku. Živočíšna výroba sa zameriava na chov hydiny a ošípaných.

Skladba priemyselných odvetví je pestrá, dominantné miesto má krajské mesto Nitra, ktorého významným podnikom je automobilka Jaguar Land Rover. Medzi ťažiskové odvetvia kraja patrí automobilový, elektrotechnický, strojársky, potravinársky, chemický a gumársky priemysel. V Šali sa nachádza dôležitý chemický závod Duslo, a. s., v ktorom sa vyrábajú sa dusíkaté hnojivá a gumárske chemikálie. V roku 2022 priemyselné podniky utržili 10,8 mld. eur za vlastné výkony a tovar a zamestnávali 65,4 tis. osôb.

Z hľadiska stavebnej produkcie Nitriansky kraj sa radí k slabším regiónom. Stavebné organizácie so sídlom v tomto kraji zrealizovali vlastnými zamestnancami produkciu za takmer 635,2 mil. eur. Stavebná produkcia podľa dodávateľských zmlúv dosiahla 762,3 mil. eur. Bytová výstavba v regióne oproti predchádzajúcim piatim rokom zvýšila svoje tempo. V roku 2022 sa dokončilo až 2 459 bytov. Takmer polovica z nich sa postavila v okrese Nitra.

Nitriansky kraj je dobre prepojený cestnými komunikáciami medzi okresmi a aj medzinárodnými cestnými ťahmi. Jeho cestná sieť predstavovala 2 593 km, z ktorých iba 66 km tvorili rýchlostné cesty. V kraji v roku 2022 evidovali 483 tis. motorových vozidiel. Podiel osobných bol takmer 70 %. Územím prechádza aj medzinárodná magistralna trať železničnej dopravy. V meste Komárno sa nachádza na rieke Dunaj významný riečny prístav, ktorý je napojený na európsku riečnu magistrálu Rýn – Mohan – Dunaj. Cez územie Nitrianskeho kraja vedú dôležité potrubia. Najvýznamnejšie plynovody sú Tranzitný a Medzištatny. Ropovody vedúce cez Nitriansky kraj sú Družba a Adria.

Na celom území kraja je dobre vybudovaná hustá sieť školských zariadení. V takmer každej väčšej obci je základná škola, zabezpečujúca povinnú školskú dochádzku. V roku 2022 na území kraja pôsobilo 430 materských škôl, 290 základných škôl, 22 gymnázií, 57 stredných odborných škôl. V krajskom meste Nitra sídlia 2 univerzity - Slovenská poľnohospodárska univerzita, Univerzita Konštantína Filozofa. V meste Komárno sídli Univerzita J. Selyeho, v Nových Zámkoch zase pôsobí Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce VŠ zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety.

Zdravotná starostlivosť v roku 2022 bola zabezpečovaná hlavne v 11 nemocniciach, v 1 256 zariadeniach ambulantnej zdravotnej starostlivosti a v 5 liečebniach. Spolu bolo v kraji 1 589 zdravotníckych zariadení.

Rozvoj kultúry siaha do čias raného osídlenia starých Slovanov a pokračoval v prvom štátnom útvare Pribinovom Nitrianskom kniežatstve a počas Veľkej Moravy cez stredovek až do

novoveku. V oblasti kultúry má dlhoročnú tradíciu krajské mesto Nitra ako jedno z najdôležitejších centier slovenskej vzdelanosti, kultúry a kresťanského života. Nitra je mesto na Slovensku s najstaršou písomnou zmienkou (r. 826).

Na území kraja v roku 2022 pôsobilo 8 divadiel vrátane malých a nezávislých, 3 galérie vrátane pobočiek, 18 múzeí a 214 fungujúcich knižníc. Pozornosť si zaslúži Divadlo Andreja Bagara v Nitre, Ponitrianske múzeum a Nitrianska galéria.

Najvýznamnejšie kultúrno-historické pamiatky (hrady a zámky) v kraji sú [Levický hrad](#), [hrad Gýmeš](#) (nad obcou Jelenec), [Nitriansky hrad](#), [Oponický hrad](#), [Topoľčiansky hrad](#), [hrad Hrušov](#) (nad obcou Hostie) a Čierny hrad (nad obcou Zlatno). Historické sídelné štruktúry má kraj vo forme mestskej pamiatkovej rezervácie Nitra. V okrese Levice sa nachádza pamiatková rezervácia ľudovej architektúry - [skalné obydlia v obci Brhlovce](#). Okrem toho boli vyhlásené nasledovné pamiatkové zóny: Šahy, Komárno, Nitra - Staré mesto (Dolné mesto), Topoľčany, Zlaté Moravce a na vidieku Bátovce (okres Levice). K často navštevovaným miestam patrí aj [Arborétum Mlyňany](#) a [Národný žrebčín v Topoľčiankach](#). Z hľadiska prírodného bohatstva vyniká kraj v oblasti termálnych prameňov v [Podhájskej](#), [Patinciach](#), [Komárne](#), [Poľnom Kesove](#) a [Štúrove](#), pri ktorých vznikli hojne navštevované [termálne kúpaliská a aquaparky](#). Do Nitrianskeho kraja v roku 2022 zavítalo 240,4 tisíc návštevníkov, ktorí sa ubytovali v 382 ubytovacích zariadeniach.